

Kapitel 5

Att utforma skrivuppgifter

Camilla Forsberg

Inledning

Emellanåt blir man som lärare förvånad när man läser uppgiftssvar från studenter. Ibland beror det på att studenterna har läst frågor slarvigt eller chansat eftersom de inte kunde svaret. Ibland beror det också på att vi som lärare inte har varit tillräckligt tydliga med att beskriva vad vi förväntar oss av svaret.

Det är när jag ser vad du har svarat som jag vet vad jag har frågat.

Själva utformningen av skrivuppgifter är en ofta förbisedd del vid bedömning av studenttexter. Att utforma tydliga skrivuppgifter ställer krav på lärarens förmåga att dels lyfta fram det som är viktigt i själva kursen, dels inta ett studentperspektiv och förstå hur studenter kan uppfatta uppgiften. Det är viktigt att det framgår av skrivuppgifter vad som förväntas av svaren och på vilket sätt uppgifterna bedöms när det gäller:

- textmässig utformning
- omfattning
- språklig utformning
- redovisning av kurslitteratur

Uppgiftstext

I anvisningar till studenter står det ofta angivet vilken typ av text som olika uppgifter ska representera. Men det är inte alltid självklart, vare sig för lärare eller för studenter, vilka ramar som gäller för en viss texttyp. Vad är det till exempel för skillnad mellan ett paper, en essä, en rapport och en kortare uppsats? Finns skillnaden i omfång, i textmässig utformning eller i hur studenterna språkligt förväntas formulera sig?

Om man gör en snabbsökning på orden 'paper' och 'tentamen' ser man tydligt att innebörden i begreppen för olika tentamensuppgifter inte är enhetlig utan kan variera både vad gäller innehåll och utformning vilket följande exempel får visa:

I kursen ingår att skriva ett paper (dvs. en kortare uppsats).

En paperuppgift kan vara väldigt löst definierad och öppen. Den kan också vara ganska hårt styrd, det vill säga att läraren bestämmer vilken inriktning papret skall ha och vad det skall innehålla.

Ett paper är ett svengelskt uttryck för en kortare vetenskaplig uppsats som är skriven i en resonerande form med referenser utifrån en viss frågeställning.

Paper; några exakta krav på vilka delar arbetet skall innehålla har vi inte, men det är ett rimligt antagande att de flesta arbeten kommer att innehålla tre delar: En inledning där frågeställning presenteras och motiveras, en central del där frågeställningen analyseras och bearbetas utifrån relevant litteratur eller andra källor samt en avslutande del där arbetet knyts ihop och eventuella svar, konklusioner, ges.

Som examination för den här kursen ska ett paper lämnas in (12 pt text, 1,5 radavstånd) på 15 000-20 000 tecken inkl. mellanslag. I ditt paper ska du fördjupa dig i ett eller flera av de teoretiska perspektiv som vi behandlat under kursens gång. För att få godkänt på ditt paper måste du referera till minst tre facklitterära texter och minst tre skönlitterära av de texter som ingår i kurslitteraturen.

Ju öppnare beskrivningen av en uppgift är desto större är risken att studenter utgår från sina egna erfarenheter och utformar sin text på ett sätt som inte stämmer överens med lärarens intentioner eller förväntningar, vilket i sin tur kan resultera i att studenterna inte blir godkända på uppgiften. Det är viktigt att studenterna förstår vad som förväntas av dem när de får en skrivuppgift. Om det inte under kursen har framgått vad som menas med att skriva en viss sorts text måste detta framgå av den aktuella uppgiften. Som lärare kan man inte utgå från att alla studenter har samma uppfattning om vilka krav texttypen ställer på textmässig utformning, omfattning, språklig utformning och redovisning av kurslitteratur.

Utformning och omfattning

När studenter får en skrivuppgift är det vanligt att det ingår en beskrivning av hur uppgiften rent grafiskt ska vara utformad, exempelvis om den ska innehålla rubriker och mellanrubriker, vilket radavstånd och vilken radbredd som förväntas och vilket typsnitt som ska användas i rubriker respektive brödtext. Det finns grundläggande regler som gäller allmänt för texter, exempelvis att man bör använda ett typsnitt med seriffer ("fötter") i löpande text och att man bör använda ett typsnitt utan seriffer i rubriker om man skriver texter som ska läsas i pappersformat. Om man däremot skriver texter som ska läsas på skärm gäller det omvända, det vill säga man bör använda ett typsnitt utan seriffer i den löpande texten (se bilaga 1 efter kapitel 7).

Ofta uppmanas studenter att skriva sina texter med 1,5 radavstånd. Denna rekommendation är oftast till för läraren eftersom det ger mer utrymme att kommentera en text för hand. Ett ökat radavstånd kan även vara bra för läsare som behöver anpassade texter. Rent utformningsmässigt kan dock ett ökat radavstånd ge texttypen ett annorlunda utseende eftersom det blir svårare för läsarna att överblicka större avsnitt och att orientera sig efter styckemarkeringar och avsnittsbrytningar i texten.

Vilken typ av begränsningar vi lärare väljer att ange måste utgå från syftet med uppgiften. Om den text som studenterna ska utforma förväntas följa speciella krav, som även tas med i bedömningen, ska detta framgå av anvisningarna. Istället för att använda oprecisa formuleringar som "kort" eller "måttligt" vilket ger utrymme för olika bedömningar är det bättre att i en skrivuppgift ange ramar för hur lång texten kan vara, antingen exakt, exempelvis "500 ord" eller "1 A4-sida", eller med ett visst variationsutrymme, exempelvis "1500-2500 ord" eller "3-5 A4-sidor". Detta gäller naturligtvis under förutsättning att textens omfång är en viktig faktor för uppgiften.

Texter som har ett visst ordutrymme istället för sidbegränsning kan utformas mer läsarvänligt med exempelvis kortare rader och fler mellanrubriker. I uppgifter med sidbegränsningar

kan studenter som vill skriva mycket undvika rubriker eller minska stilstorleken och ändå hålla sig inom ett angivet sidantal, men med den följden att texten blir svårare att läsa rent grafiskt. Ibland kan det även vara bra att inte ange textomfång utan istället låta studenterna utifrån uppgiften själva avgöra vad som är en rimlig omfattning, och på så sätt få till stånd en diskussion om vad som är rimligt i förhållande till den aktuella språksituationen.

Termer, begrepp och formuleringar

Inte bara innebörden i själva uppgiftstypen kan variera utan även uppgiftsanvisningarna. Innebörden i ord som *presentera*, *knyta an*, *analysera*, *diskutera*, *resonera*, *reflektera* och *motivera* kan variera både mellan och inom olika ämnen och kurser.

Vad ingår exempelvis i uppgiften *att analysera*? Själva ordet ”analys” kommer från grekiskans ’analysis’, upplösning, och när man analyserar något delar man upp det i mindre delar. För många, såväl lärare som studenter, ingår av tradition även en sammanställning, en syntes, av analysenheter i uppgiften *att analysera*, men om man strikt följer ordets grundbetydelse ingår inte syntesen.

Nedanstående exempel visar en uppgift som anger att studenterna utifrån ett större system ska ta fram mindre delar som visar på svårigheter.

Analysera vilka uttalssvårigheter inläraren har.

Att studenterna även ska hitta eventuella mönster och dra slutsatser om dessa mindre delar ryms inte i den språkliga formuleringen. Om syftet är att studenterna ska ta med dessa aspekter behöver uppgiften preciseras:

Analysera vilka uttalssvårigheter inläraren har och gör en sammanställning av det som du kommer fram till i analysen.

Vill man som lärare dessutom att studenterna ska dra slutsatser utifrån sin analys och syntes får man skriva det:

Analysera vilka uttalssvårigheter inläraren har och gör en sammanställning av det som du kommer fram till i analysen. Vilka slutsatser kan du dra utifrån detta?

Det är viktigt att det tydligt framgår av uppgiften vad studenterna förväntas göra och vad som ska bedömas. Utifrån följande uppgiftsformulering:

Försök att beskriva metoden utifrån ett användarperspektiv.

kan man bara bedöma studenternas försök att beskriva metoden utifrån ett användarperspektiv och inte om metoden beskrivs utifrån detta perspektiv. Med en tydligare inriktad uppgiftsformulering kan man bedöma hur väl metoden faktiskt beskrivs:

Beskriv metoden utifrån ett användarperspektiv.

Eftersom uppgifter ofta handlar om att studenter ska redovisa sina kunskaper med utgångspunkt i aktuell kurslitteratur och eftersom personen bakom en formell text ofta ska tonas ner bör det tydligt framgå av uppgifter om studenterna förväntas redovisa även sina egna åsikter. Det gör det inte i nedanstående uppgift:

Redogör utifrån kurslitteraturen för ledningsfunktionens roll i ett förändringsarbete. Diskutera eventuella möjligheter och hinder hos ledarskapet för att ett ”effektivt” förändringsarbete ska kunna ske.

Utifrån uppgiftsformuleringen är det möjligt att godkänna svar där studenter enbart har utgått från innehållet i kurslitteraturen och svar där studenter både har utgått från kurslitteratur och redovisat egna tankar och reflektioner. Det går däremot inte att underkänna svar på grundval av att studenter inte har redovisat egna tankar och reflektioner.

Språksituation

Alla texter har en mottagare, de har ett mer eller mindre uttalat syfte och de ingår i ett större sammanhang. Genom att i skrivuppgifter ange:

- var texten ska eller skulle kunna publiceras
- vilket syfte texten har
- vem som är textens faktiska eller tänkta mottagare

får man fram en större precision i uppgiften som gäller textmässig utformning, omfattning och språklig utformning. Om dessa förutsättningar inte anges öppet är det troligt att olika personer – både lärare och studenter – drar olika slutsatser och utformar och tolkar svaret utifrån sina omedvetna förväntningar.

Följande uppgiftsformulering ger utrymme för egna tolkningar hos såväl lärare som studenter:

Förklara följande begrepp: ...

Om uppgiften preciseras blir tolkningsutrymmet för både urval av innehåll och språklig utformning mindre och det blir även lättare att bedöma svaret:

Förklara följande begrepp för en person som inte har läst någon kurs i psykologi.

I den sistnämnda anvisningen finns en precisering som visar vilken språklig nivå som förväntas i svaret. Preciseringsen ställer även krav på ett perspektivseende hos studenterna, som här måste tolka hur mottagaren förstår innehållet, och det förutsätter att studenterna själv har förstått innebörden i begreppen och kan omformulera innehållet i kurslitteraturen.

Om syftet med uppgiften är att studenterna ska visa att de behärskar ett vetenskapligt fackspråk kan man istället skriva:

Förklara följande begrepp. Använd fackspråk.

Nedan följer ett annat exempel på en uppgift där anvisningarna ger utrymme för olika tolkningar:

Motivera varför du anser att det är viktigt att ha kunskap inom detta område, presentera teoribildningen/faktaunderlaget inom området och visa hur teorin/faktan kan tillämpas i en faktisk undervisningssituation.

Uppgiftsformuleringen är vag och ger upphov till följdfrågor; Vilken typ av text är det som ska skrivas? Vilket är textens syfte? Vem är mottagare till den skrivna texten? Med mera preciserade anvisningar får studenterna information om hur uppgiften ska struktureras och vilken språklig nivå som förväntas:

Skriv en sammanhängande text där du tydligt:

- 1) motiverar varför du anser att det är viktigt att ha kunskap inom detta område,
- 2) presenterar teoribildningen/faktaunderlaget inom området,
- 3) visar hur teorin/faktan kan tillämpas i en faktisk undervisningssituation.

Din text ska kunna delas ut till lärarkollegiet på din skola och användas som underlag för arbetet med andraspråkslever.

I nedanstående uppgiftsexempel ges en anvisning som även den ger utrymme för olika tolkningar:

Beskriv din syn på genmodifiering.

Här ges inga ramar för uppgiftens språkliga eller textmässiga utformning. Jämför med följande formulering:

Skriv en insändare till Kåriren där du beskriver din syn på genmodifiering.

I den senare skrivuppgiften får studenterna utifrån texttypen information om hur texten ska vara utformad (spaltad text, eventuellt med mellanrubriker) och en uppfattning om möjligt omfång (en insändare är normalt inte längre än en halv sida) samtidigt som den ger anvisningar om vilka mottagare den vänder sig till (Kåriren skrivs i första hand för studenter) och därigenom ges också ledtrådar om vilket språk som förväntas i texten (mer populärvetenskap, färre facktermer). Studenter som är osäkra kan dessutom lätt hitta en äkta text av detta slag genom att läsa tidigare insändare och på så sätt få ett mönster för sitt skrivande.

Naturligtvis måste alla anvisningar utgå från uppgiftens syfte. Om syftet med uppgiften är att se vilka val studenterna själva gör för att skriva en effektiv text ska uppgiften lämna utrymme för detta, men det bör i så fall framgå att det är syftet med uppgiften:

Uppgift: Vad är egentligen en lärares viktigaste arbetsuppgift?

Du får själv bestämma hur mycket du vill skriva, vem du skriver till, var din text skulle kunna publiceras och om du ska använda någon kurslitteratur. Ange vilka val du har gjort när du lämnar in uppgiften.

Redovisning av litteratur i uppgifter

Det är viktigt att det framgår av skrivuppgifter på vilket sätt studenterna förväntas hantera kurslitteratur och eventuella andra källor. Ju mer formell en text är desto högre är kraven på att studenterna ska redovisa källor och att de ska göra det på ett speciellt sätt. Det är lätt för studenter att hitta information om hur citat ska utformas grafiskt i eller utanför den löpande texten. Det finns även ofta relativt tydliga anvisningar om hur de ska ange källor enligt olika

system, exempelvis Harvard- eller Oxfordsystemet, men rent språkligt är det få lärare som går igenom hur en text baserad på olika källor kan se ut.

Följande exempel visar två olika sätt att hantera källor. I det första exemplet är fokus riktat mot författarna:

Pedagogers utbildning i utomhusundervisning är viktig. Magntorn (2007) skriver att man inte kan kräva att en pedagog ska ta med sig undervisningen ut om hon eller han inte fått prova på utomhuspedagogik först. Szczepanski och Dahlgren (1997) skriver att det på vissa lärarutbildningar finns utomhuspedagogik i läroplanen.

I det andra exemplet riktas fokus mot själva innehållet:

Pedagogers utbildning i utomhusundervisning är viktig. Man kan inte kräva att en pedagog ska ta med sig undervisningen ut om hon eller han inte fått prova på utomhuspedagogik först (Magntorn 2007). På vissa lärarutbildningar finns utomhuspedagogik i läroplanen (Szczepanski och Dahlgren 1997).

Syftet med uppgiften får avgöra om det är lämpligast att låta olika källor ställas mot varandra eller om källornas innehåll ska skrivas in i ett större sammanhang med studenternas egna ord eller tolkningar. Det viktiga är att vi som lärare är tydliga med att ange vad som förväntas utifrån uppgiften och den texttyp som den representerar.

Sammanfattning

Tydliga anvisningar i skrivuppgifter underlättar för både lärare och studenter. Att redan när uppgiften ges ange ramar för uppgiftens omfattning och för den textmässiga och språkliga utformningen, tydliggör vad det är som bedöms och vad som kan bedömas. Att utgå från den aktuella språksituationen gör det möjligt för lärare att både fokusera, variera och i viss mån verklighetsförankra skrivuppgifter.

Exempel på en skrivuppgift som utgår från språksituationen:

Skriv en text om det föreslagna naturreservatet utifrån följande språksituation:

Syfte: Locka besökare till området och informera om dess karaktär
Mottagare: Naturintresserad allmänhet
Kanal: Broschyr som ska läsas i pappersversion (inte från skärm)
Omfång: Högst 500 ord (motsvarande ca 1 A4-sida)

De flesta formella texter som skrivs utanför en undervisningssituation har tydliga ramar. Texterna skrivs ofta på någons uppdrag, med ett visst syfte, för bestämda mottagare och de förmedlas via en bestämd texttyp med ett ungefärligt utrymmesomfång. Ju mer medvetna studenterna är om ramarna för en skrivuppgift desto bättre kan de anpassa sina texter för att uppnå den önskade effekten.